

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE SEZGİSEL DÜŞÜNME DEN YARARLANMA

Öğr.Gör. Erdoğan Kaya

Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi
erkaya@anadolu.edu.tr

Özet

Son yıllarda kimi eğitim bilimcilerin yeni öğretim yaklaşımları, yöntemleri ve teknikleri üzerinde çalıştıkları gözlenmektedir. Bu çalışmalardan kimileri insanlığın sezgisel güçlerinde odaklanmaktadır. İlköğretim eğitimi süreci içinde en stratejik aşamalardan olduğu düşünülmektedir. Sosyal Bilgiler, diğer ders olduğu için ilköğretimde etkili derslerden biridir. Bu yüzden, Sosyal Bilgiler öğretimi ile ilgili çalışmaların önemi oldukça artmıştır. Yukarıdaki görüş doğrultusunda yapılan bu çalışma, (a) sezgisel düşünme, (b) sezgisel düşünme yeteneğinin geliştirilmesinde öğretmenin rolü ve (c) Sosyal Bilgiler öğretiminde sezgisel düşünmenin kullanılması konularını kapsamaktadır. Ayrıca, bu makalede, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sezgisel düşünme becerilerinden öğrencilerini yararlandırabildikleri ölçüde daha verimli bir öğrenme gerçekleştirileceği varsayılmaktadır.

Anahtar Sözcükler

Sezgi, sezgisel düşünme, sosyal bilgiler öğretimi.

UTILIZING INTUITIVE THINKING OVER SOCIAL STUDIES TEACHING

Inst. Erdogan Kaya

Anadolu University Faculty of Education
erkaya@anadolu.edu.tr

Abstract

In recent years, some educational scientists, especially in developed countries, have focused on new instructional approaches, methods and techniques. Some of those studies focus on drives of intuitions of human beings. Primary education is thought to be the most strategic stages in education. Because of the fact that Social Studies is the basic course, it is one of the effective courses in Primary Education. Therefore, the significance of the studies on the teaching of Social Studies increases considerably. In connection with the above views, this current study covers (a) intuitive thinking, (b) the role of the teacher in improving the intuitive thinking skill and (c) in the teaching of Social Studies utilization of intuitive thinking. Furthermore in this paper, it is assumed that, when teachers of Social Studies can have their learners utilize their intuitive thought, a more fruitful learning would be realized.

Keywords

Intuition, intuitive thinking, social studies teaching.

GİRİŞ

Eğitim araştırmacılarının, hızla gelişen bilim ve teknolojiye uyum sağlayabilmek amacıyla son yıllarda çeşitli isimlerle ortaya çıkan yeni öğretim yöntem ve tekniklerini geliştirip uygulamaya koydukları gözlenmektedir. Bunlardan bir kısmı, insanın yapısında var olan gizil güçlerin açığa çıkarılması ve eğitimde kullanılması temeline dayanmaktadır. Doğal olarak, çözümü çevreden önce insanın kendisinde araması önemli bir gelişmedir. Ancak, çevre koşullarının düzenlenmesi de eğitim açısından göz ardı edilecek bir durum değildir. Çünkü insanın içindeki bu gizil güçler, ancak zenginleştirilmiş öğretim ortamları ile ortaya çıkarılarak verimli bir biçimde kullanılabilirlerdir.

Sezgisel Düşünme

İnsanın gizil güçlerinden biri sezgileridir. Sezgi, akla başvurmadan, gözlem ya da deneyi kullanmadan gerçeği dolaysız ve aniden anlayıvermedir. Kimilerine göre akıl yürütmenin başlangıç aşaması sayılan, Einstein, Newton ve Griffith gibi bir çok bilim adamının buluşlarını borçlu oldukları sezgiler, günlük yaşamda göz ardı edilmektedir (Medawar, 1997). İnsanlar, “içimden bir ses yapma diyor, sezgilerim beni haklı çıkardı, sınavda keşke yanıtımı sonradan değiştirmeseydim önceki doğrudum” gibi anlatımları ile kimi zaman farkında olmadan sezgilerine başvurduklarını göstermektedirler. Ancak, bilinçli anlamda onu yaratıcılıklarında, düşüncelerinde ve de eğitimlerinde kullanmamaktadırlar. Günümüzde artık sezgilerin bir eğitim öğretim yaklaşımı içersinde değerlendirilebileceği ileri sürülmekte ve nasıl kullanılabilirliğinin yolları aranmaktadır.

A.B.D., Japonya ve bir çok Avrupa ülkesi sezginin eğitimde kullanımının önemini öncelikle kavramış gözükmektedirler. Aynı ülkeler, okullarda uyguladıkları yöntemler dışında çalışanlara, işçilere hatta işadamlarına buluş yeteneklerini geliştirmek üzere sezgilerini canlandırmaları ve kullanmaları üzerine kurslar düzenlemektedirler (Sungur, 1997). Bu kursların getirileri yine aynı ülkelere dönmekte ve bu gelişmiş toplumların geleceğe güvenle bakmalarını sağlamaktadır. Üstüne üstlük bu kadarla da yetinmeyip rekabete giren gelişmiş ülkeler, geri ya da gelişmekte olan ülkelere sezgisel gücü gelişmiş beyinleri transfer etmektedirler. O halde, Türkiye gibi beyin göçü sorununu yaşayan ve gelişme çabasında olan ülkeler de bir an önce sezgisel gücü yüksek beyinleri değerlendirmeli ve insanların yaratıcılıklarından yararlanabilmelidir.

Beyinde sağ, sol ve orta olmak üzere üç ana bölüm vardır. Bunların görevleri, ana çizgileriyle sağ tarafın sezgisel, sol tarafın analitik düşünmesi, limbik adı verilen orta bölümün de iki taraf arasındaki ilişkiyi sağlamasıdır (Sungur, 1997). Kimi zaman beynin bir yarı küresini kullanmak için yeğleyen birey, diğer yarı küresini göz ardı edebilmektedir. Analitik düşünme ve öğrenme biçimini kullananlar için sezginin düşüncesi bile kuşku vericidir. Sezgisel düşünenler için ise analitik veriler sıkıntı vericidir (San, 1990). Okullarda öğrencilerin de kimi zaman bir tarafa daha çok ağırlık

verdikleri ve beynin diğer yarısını göz ardı ettikleri gözlenmektedir. Bu nedenle, kimi öğrencilerin analitik, kimilerinin de sezgisel düşündükleri gözlenmektedir. Dolayısıyla kimileri çok yavaş, işlem basamaklarını ağır ağır izleyen; kimileri de çok hızlı, sıkılgan ve yanıtlar yapabilen bir yapıya sahiptirler. Analitik düşünen öğrenciler ayrıntıları iyi öğrenirken, sezgisel düşünenler bütünü görmektedirler (Güven, 2000). Anlamanın ve iyi öğrenmenin en etkili yolu, sağ, sol ve orta beynin koordineli çalışmasıdır (Şahin, 2000).

Sezgisel Düşünmenin Gelişimle İlişkisi

Sezgisel düşünmeyi çocukların gelişim özelliklerini de dikkate alarak geliştirmek gerekir. Genelde kabul gören Piaget'in bilişsel gelişim kuramına göre, 0-2 yaş duyu motor, 2-7 yaş sezgisel düşünme, 7-11 yaş somut işlemler ve 11 yaştan sonrası soyut işlemler dönemidir (Aral ve diğerleri, 2000; Charles, 2000). Bu dönemlerin her çocuk için aynı yaşa rast geldiği ileri sürülemez. Örneğin ilköğretimin ilk yıllarında kimi öğrenciler, sezgisel düşünme dönemindeyken kimileri somut işlemler döneminde; beşinci sınıflarda ise kimileri somut, kimileri de soyut işlemler döneminde olabilmektedir (Özdemir ve Sönmez, 2000). İlköğretim birinci basamağın ikinci yarısında öğrencilerin soyut düşünme yeteneğinde gelişme olur. Buna bağlı olarak öğrencilerin bireysel çalışma, öğrenme ve araştırma yapma becerileri gelişir. Bu dönemden başlayarak öğrencileri araştırmaya yönlendirecek ödevler verilmesi, soyut düşünmenin gelişmesini kolaylaştıracaktır (Erden, 1996). Bu da, sezgisel düşünme gücünü geliştirecek ve öğrenmede kullanılmasına olanak sağlayacaktır.

Televizyon, bilgisayar vb. teknolojik araçların etkisiyle günümüz çocuklarının bu dönemleri daha çabuk yaşayabilecekleri gerçeği asla unutulmamalıdır. Teknolojinin hızlı gelişimi, gelecekte bu gelişim dönemlerinin yaş sınırını değiştirebilecektir. Dolayısıyla öğretmen, çağın özelliklerini dikkate almak zorundadır. Başta bilgisayar olmak üzere çeşitli araçlar sezgileri uyarmakta ve kullanımı için uygun ortamlar oluşturmaktadır. Bu nedenle, gelişim dönemlerine göre çeşitli bilgisayar programları kullanılarak çocukların bir sonraki bilişsel gelişim dönemine hazırlanması sağlanabilir. Hatta geçiş süreci, bu yolla hızlandırılabilir.

Sezgisel Düşünme Yeteneğinin Geliştirilmesinde Öğretmenin Rolü

Sezgiler, dikkatli ve bilinçli kullanıldığı sürece yararlı bir duruma gelebilirler. Bunun için öğretmenlere büyük görev düşer. Her şeyden önce bu görevi tam anlamıyla yerine getirebilmeleri için, öğrencilere model olacak öğretmenlerin iyi bir biçimde eğitilmeleri gerekir (Güven, 2000).

Sezgisel düşünmeyi öğretimde kullanmak isteyen öğretmen, öncelikle öğrencilerin düşünüş biçimlerini saptar ve tüm düşünme biçimlerini kullanmalarına olanak sağlayan ortamlar oluşturmaya çalışır. Bu yaklaşıma egemen olan öğretmen; planlarını öğrencisi ile yapar, öğretim ortamlarında sözcük ya da resimlerden yararlanarak ön düzenleyiciler kullanır, ipuçları verir, örnekleri çok sayıda kullanır, açık uçlu sorula-

ra sık sık başvurur, transfer yapmalarına ortam hazırlar ve öğrencilerin analitik düşünmesine izin vermeden ani tahminler yapmalarını sağlar. Ayrıca, öğrenciyi sürekli öğretimin merkezinde tutup olanaklar ölçüsünde yaparak yaşayarak öğrenmesini amaçlayan uzman öğretmen, çok çeşitli yöntem ve teknikler kullanır. Ancak, sürekli birisine başvurmaz. Çünkü, sezgisel tiplerin çabuk sıkılması ve öğrencilerin ilgilerini toplayamama olasılığı nedeniyle bunların harmanlanması gerektiğini bilir. Araç ve gereçler için de aynı yaklaşımı sergiler. Öğretmen, sezgilerinin daha güçlü olduğunu saptadığı öğrencileri merkeze alarak öğrenme düzenekleri oluşturur. Bu yaklaşımı ile diğer öğrencilerinin de bu arkadaşlarından yararlanarak sezgilerini güçlendirmesine ortam hazırlamış olur. Ancak, kılavuzluk rolünü göz ardı etmemesi gerektiğini bilir. Aynı öğretmen, geleneksel sistemde olduğu gibi, sezgisel düşünenleri tembellikle suçlayıp cezalandırmak yerine onlara cesaret verip güdülenmelerini sağlamaya çalışır. Böylece güvenleri gelişen öğrenciler, sezgilerine dayalı olarak yaratıcılıklarına daha sık başvurur. Geleneksel sistemde aynı şeyleri tekrar etmekten bıkan öğrenciler, sezgisel düşünmenin kullanıldığı ortamda üreterek, paylaşarak daha başarılı ve mutlu olurlar.

Eğitimcilerin yeni yaklaşımlara karşı gösterdikleri direnç dışında sezgilerin öğretimde kullanılabilmesine önemli bir engel yoktur. Ancak, birçok gelenekçi öğretmen, hem kendini, hem de öğrencisini bu konuda zora koşmakta ve verimsiz bir eğitime neden olmaktadır. Oysaki çağdaş yaklaşım, yöntem ve tekniklerden oluşan öğretim harmanları, hem öğretmen hem de öğrenci için zevkli ve zevkli olduğu kadar kalıcı eğitim olanakları sunmaktadır.

Öğrencilerinin düşünüş biçimini saptayan öğretmenler, öğretimlerinde sezgisel düşünme gücünü kullanmayı, hatta bunu daha da geliştirmeyi amaçlamalıdır. Senemoğlu'nun (1997, s.474) Bruner'e dayanarak belirttiğine göre, öğrencinin sezgisel düşünmesini güçlendirmek için, tam olmayan kanıtlarla tahminde bulunması ve daha sonra da bu tahminlerinin sistemli olarak araştırma yaparak test etmesi gerekmektedir. Dolayısıyla sezgisel düşünen öğrenciler risk almaya ve buluş yapmaya yönlendirildiklerinde orijinal ve çok başarılı projeler ortaya çıkarabilirler. Ancak, öğrenme ortamında çeşitlilik yoksa çok çabuk sıkılırlar. Sakindirler, ama ani ataklarla işlerini yaparlar. Genelde önemli görmedikleri ayrıntıları atlar bütünsel olarak olaylara yaklaşırlar. Öğretmenler, bu tip öğrencilerini değerlendirebilmek için genelde programın dışına çıkmak zorunda kalırlar. Öğrencilerin buluş yapmalarına, tahmin yürütmelerine, diğerlerine bir şeyler öğretmelerine ve bağımsız çalışmalarına olanak vermesi gereken öğretmenler; onların bağımsız projeler üretmelerine yarayacak ek bilgilerle ulaşabilecekleri uzmanların da yer aldığı öğrenme ortamlarını hazırlamak zorundadırlar (Saban, 2000).

Sosyal Bilgilerin Öğretiminde Sezgisel Düşünmenin Kullanılması

Sosyal Bilgiler, ilköğretimde dördüncü sınıf ile yedinci sınıf arasında yer alan bir derstir. Sosyal Bilgilerin bulgu ve araştırmaları, bir toplumda yaşayan insanlar için gerekli olan temel ve ortak öğeleri kapsamaktadır. Disiplinler arası bir yaklaşımla

seçilip yögrularak oluşturulmuş bilgiler içinde bütünleştirilen Sosyal Bilgiler dersi, İlköğretim düzeyine ve çocuğun küresel algılama özelliğine uygun duruma getirilmiştir (Sözer, 1998b).

Sosyal Bilgiler dersinin programdaki yeri, kimi öğrencilerin somut, kimilerinin soyut işlemler dönemine rast gelmektedir. Sezgilerden en iyi yararlanılacak dönemin somut işlemlerden soyut işlemlere geçiş dönemi ve özellikle soyut işlemler dönemi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu da, Sosyal Bilgiler öğretimine uygun bir zemin yaratmaktadır. Sezgisel düşünmeyi kullanmanın, çocukları soyut işlemler dönemine geçiş süresini çabuklaştırdığı da unutulmamalıdır.

Bir çok yararı olmasına karşın, sezgisel düşünmenin, öğretimde kullanılmaması ve yöntemlerinden Türkiye alanyazınında neredeyse hiç söz edilmemesi üzücüdür. Türkçe kaynaklar, sezgisel düşünme konusunda oldukça yetersizdir (Güven, 2000). Ancak, ilk yapılması gereken; bu alandaki boşluğu doldurmak, bütün ders türleri ve öğrencilerin gelişim düzeylerine göre sezgisel düşünmenin öğrenmede nasıl kullanılabileceğini araştırmaktır. Sözü edilen gereklilikten hareketle yapılan bu çalışmanın, özellikle ilköğretimin mihver dersi olan Sosyal Bilgiler dersinde sezgisel düşünmenin etkililiğini artırmaya dönük olarak yapılandırılmış öğretim ortamlarına bir temel oluşturacağı umulmaktadır.

Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sezgisel Düşünmenin Kullanılmasını Sağlayabilecek İlke, Özellik ve Yaklaşımlar

Sosyal Bilgiler dersi çocuğun algı gelişimiyle çok yakından ilgilidir. Çocuk bu dönemde içinde yaşadığı çevreyi küresel olarak algılar (Sözer, 1998a) ve beynin sağ yarım küresini kullanarak bütünleştirici bir yaklaşım sergiler. Bu nedenle, Sosyal Bilgiler dersinin rast geldiği gelişim dönemi sezgilere de çokça başvurulduğu bir dönemdir. O halde, Sosyal Bilgiler öğretiminde sezgiler rahatlıkla kullanılabilir.

Sosyal Bilgiler dersinde yakından uzağa ilkesine uyularak özellikle çevreye çok önem verilmelidir. Çevre, aynı zamanda sezgilerin kullanılmasına zemin hazırlayan ortamı da yaratır. Çocukların çevreye olan doğal ilgilerinden de bu yönde yararlanılabilir. Örneğin, İlimizi Tanıyalım ünitesinde Sakarya nehri ve vadisinden söz edilirken bir çizim yapılarak (ya da kum üzerinde su deneyi gerçekleştirilerek) oluşum, somuta dönüştürülebilir. Ancak, çizim tamamlanmadan önce öğrencilerin sezgileri yoluyla akarsuyun nasıl bir yol izleyeceği buldurulmaya çalışılır. Olanaklar ölçüsünde çoğunluğun sezgilerine başvurmaları sağlanır, yanıtları ve etkinlikleri, olumlu bir biçimde değerlendirilir.

Sosyal Bilgiler dersinde öğrenciler kolaylıkla güdülenebilir. Örneğin günlük olaylar bu ders için iyi bir başlangıç olabilir (Sözer, 1998a). Aynı zamanda, öğretimde güncellik ilkesinden yararlanılmış olur. Güncel olayların ders başlangıcında değerlendirilmesi; hazırbulunuşluluk düzeylerini artırır, dikkatleri toplar ve öğrencileri güdüler. Öğrenmelerini bu ön bilgiler üzerine yoğunlaştıran öğrenciler, sezgilerini daha kolay kullanabilirler. Örneğin “Savaş, Açlık ve İsraf” konusunda gündemde olan

ABD-İrak savaşı ele alınabilir. Öğrencilerin ilgileri olması nedeniyle bu fırsat öğrenmelerinde iyi bir biçimde kullanılabilir.

Sosyal Bilgiler dersinde çocukların ilgi gelişimlerine dikkat edilmelidir. Bu yüzden, fiziksel ve bilişsel gelişimlerine özen gösterilmelidir. Konulara onların gelişimiyle orantılı olarak yakın, sıradan ilgileriyle başlayıp, onlar gelişip olgunlaştıkça daha kapsamlı ve karmaşık ilgilerine doğru gidilmelidir. Ayrıca ilgiler, öğrenciden öğrenciye de değişmektedir (Sözer, 1998a). İlgili olunan konularda sezgilerden yararlanma olasılığı artmaktadır.

Bireyin sağlıklı bir öğrenmeyi gerçekleştirebilmesi çevresindeki uyarıcılarla etkileşime girmesi ve bir yaşantı geçirmesi gerekmektedir (Erden, 1996). Sosyal Bilgiler öğretiminde de etkili olabilecek olan bu ilke, sezgilerin öğrenmede kullanımına fırsatlar yaratacaktır. Öğrenciler bu koşullarda daha iyi ve daha hızlı öğrenecek, daha kolay hatırlayabilecek ve yaptığı işten zevk alabilecektir.

Sosyal Bilgilerin öğretiminde, öğrenci düzeyi ve gereksinimlerinin saptanması, bilgi ve davranış düzeylerinin belirlenmesi, bireysel ayrılıklara dikkat edilmesi gibi özellikler (Sözer, 1998b) yukarıda sıralanan ilkelere ek olarak sezgisel düşünmenin kullanılmasında önemli bilgi zemini oluşturacaktır.

Sosyal Bilgiler dersinin bilişsel yönü ağır basmaktadır. Dolayısıyla bilişsel öğretim yaklaşımlarına uygun olduğu ileri sürülebilir. Sezgisel düşünme de bilişsel bir güç olması nedeniyle Sosyal Bilgiler öğretimine uygundur. Örneğin bilişsel kökenli yaklaşımlardan olan Gestalt kuramına göre, öğrenme sezgi yoluyla olmaktadır. Sezgi, algısal alanın yeniden yapılandırılmasıdır. Sezgi yoluyla öğrenmenin özellikleri; zeki olanlar ile yaşça büyük olanların sezgilerinin güçlü olması, deneyimli olanların sezgileri yoluyla sorun çözebilme yeteneklerinin yüksek olması, uyarıcıların sezgiye götüren önemli öğeler olmaları, sezgi yoluyla öğrenmede sınama-yanılmanın olması ve çözüme götüren hipotezde sezginin bulunması ile sezgilerle öğrenilenlerin kolaylıkla yeni durumlara transfer edilebilmeleridir (Varış, 1991). Görüldüğü gibi, sezgilerin öğrenmeye uygulanmasında kullanılan kimi ilkeler, Gestalt öğrenme yaklaşımı tarafından da irdelenmişlerdir. Sezgilerin kullanıldığı öğrenmelerde, yaratıcılıkla keşfin olması ve bireyin olayı kendisine mal etmesi nedeniyle kalıcılığın daha yüksek düzeyde gerçekleştiği ileri sürülebilir.

Çeşitli bilgilerin ortaya çıkarılıp, öğrenilmesini sağlayan sezgilerin, güdüleme, tekrar ve pekiştirme gibi davranışsal kökenli yaklaşımlarla da kalıcılık düzeyi artırılmalıdır. Bu durumda Sosyal Bilgiler öğretimi, bilişsel olduğu kadar davranışsal yaklaşımlarla da desteklenmelidir. Bu arada sezgisel düşünmenin savunduğu zengin öğrenme ortamları, bireysel farklar, bol örnekler, dönüt, düzeltme ve pekiştirme, iki yaklaşım türünün de önemsedığı davranışlardandır.

Geleneksel sistemde Sosyal Bilgiler öğretiminde daha çok bilgi kazandıran derslerin ilke, strateji, yöntem ve teknikleri kullanılmaktadır. Gözlem, deney, yaşam ve inceleme ile yaparak-yaşayarak öğrenmeye ağırlık veren yöntem ve teknikleri kullanan

Hayat Bilgisi ve Fen Bilgisi gibi derslere göre Sosyal Bilgilerin daha sözel bir yön kazandığı (Sözer, 1998b) ileri sürülmektedir. Ancak, Sosyal Bilgilerin özellikle coğrafya konuları ile Fen Bilimlerine yaklaşmış olması gerçeği de göz ardı edilmemelidir.

Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sezgisel Düşünmeyi Gerektiren Yöntem ve Teknikler

Daha önce değinilen öğrenme yaklaşımlarının izlenmesi ile öğretimde kullanılan kimi yöntem ve tekniklerin, çeşitli araç ve gereçlerin yardımıyla birlikte kullanılması sonucu öğrenme-öğretme süreci kolaylaşır. Böylece, bir eylem birliğine ulaşılır ve kalıcı öğrenmeye olanak sağlanmış olur.

Öğretmen ağırlıklı yöntem ve teknikler (düz anlatım, soru-yanıt, gösteri), kullanılırken öğretmenin yaklaşımı sezgisel düşünmenin devreye sokulmasında çok etkili olmaktadır. Ancak, tek yönlü iletişimin uygulandığı öğretmen ağırlıklı yöntem ve tekniklerde sezgiler öğrenmede kullanılmadığı gibi, bunu denemeye kalkışan öğrencilerin bile cezalandırıldıkları gözlenmiştir. Bu geleneksel sistemde soru-yanıt dışında öğrenciler daha çok edilgendir.

Etkileşim ağırlıklı yöntem ve teknikler (açıkoturum, sunulu tartışma, savlı tartışma, toplu çalışma), çok kalabalık olmayan kümeler ve öğrenci katılımına dayalı olarak yapıldıklarında yararlı olabilirler. Demokratik yaklaşımlara yer vermesi; bilişsel ve duyuşsal yönleri olması; iletişime olanak sağlaması; bir ürünün ortaya çıkması öğrencilerin birbirinin sezgilerinden yararlanmaları etkili yönlerindedir.

Bireysel ağırlıklı yöntem ve tekniklerde (bilgisayar destekli, modüllerle öğretim, programlı öğretim, bireysel tasarımlar), öğrenci yaparak yaşayarak ve kendi kendine çalışarak öğrenmektedir. Bu sistemde öğrenci, sezgileri aracılığı ile oluşturduğu yaratıcılığın ürününü rahatlıkla alabilir. Bu da, sezgi kullanımı için güdüleyici ve geliştirici olur.

Yaşantılara dayalı öğretim yöntem ve tekniklerinde (deney, rol oynama, öğretim uygulamaları, benzetme ve oyunlar), ilgili etkinliklere doğrudan öğrenci de katılır (Paykoç, 1991) ve sezgilerine dayalı olarak yaratıcılığını ortaya koyma fırsatı bulur. Ancak, çalışmalarda önceden ezberleme yapılmamasına ve anlık düşüncelerin dile getirilmesine fırsat verilmelidir.

Öğrencilere “istenilen anlatım biçimine çevirebilme, açıklayabilme, gelecek ve geçmişle ilgili belli başlı özellikleri kestirebilme” davranışsal amaçları kazandırılmak istendiğinde tümevarım, analogi ve diyalektik süreçler kullanılabilir. Bu süreçler ve birlikte kullanılacak çeşitli yöntem ve teknikler, sezgisel düşünmeyi gerektirir. Örneğin Demokratik Hayat ünitesinde demokratik yönetim biçimiyle diğer yönetim biçimleri arasındaki farklar; monarşi, oligarşi, teokrasi gibi yönetimlere örnekler sınıfa sunulur. Sonra her yönetim biçiminin özellikleri ipucu, düzeltme, pekiştireç dönüt gibi etkinlikler yardımıyla öğrencilerin sezgileri de kullanılarak buldurulabilir.

Bu çalışma sonrasında demokrasi ile karşılaştırmalar yaptırılarak, demokrasinin üstünlükleri ortaya konulabilir. “Kavramların anlam bilgisi, olgular bilgisi, tür bilgisi, semboller bilgisi, ilkeler bilgisi” davranışsal amaçları işlenirken de tımdengelim sürecinin kullanılması etkili olabilir. Örneğin Coğrafya ve Dünyamız ünitesinde haritalarda renklerin ne anlama geldiği sorusuna öğrencilerin yanıt bulması istenebilir (Sönmez, 1999). Sezgilerle başlayan tımdengelim süreci, diğer haritalar üzerinde de aynı renk ve sembollerin benzer biçimde yorumlanmasıyla öğrenmeyi gerçekleştirebilir.

İlköğretim çağındaki çocukların çok hareketli olduğu ve dikkatlerinin çabuk dağıldığı bilinmektedir. Bu nedenle, onlar için önemli işler olan oyunlardan öğrenmede yararlanılmalıdır. Özellikle sezgileri açığa çıkarıcı etkileri olan rol oynama, analogi gibi yöntem ve eğitici oyunlardan yararlanılabilir (Erden, 1996). Analogi yöntemi, en az iki olgu, nesne arasında temel ve zorunlu ortak bir özelliğe dayanarak bilinmeyen hakkında bir yargıya varma sürecidir. Bu süreç, sezgileri canlandırma da etkili olabilir. Örneğin “Türkiye nüfusu” ele alınırken yıldan yıla değişen artış oranları hakkında öğrencilerin kestirim yapmaları sağlanabilir. 1927-1935-1970-1975-1990-1997-2000.... Bu koşullar altında Türkiye nüfusu 2010’da ne kadar olabilir? sorusu sınıfa yöneltilerek aradaki artış oranlarının buldurulması sağlanabilir (Sönmez, 1999).

Sosyal Bilgiler öğretiminde geleneksel düz anlatım devri kapanmalıdır. Geleneksel yaklaşımda en çok başvuru düz anlatım yönteminin uygulandığı biçimiyle sezgileri körelttiği; düz anlatımın kullanımı gerekiyorsa ancak diğer tekniklerin işe koşulması ve araç-gereçlerden yararlanılması ile sezgileri uyardırma yararlı olabileceği ileri sürülebilir. Öğrencilerin sezgilerini uyandırabilecek özellikte çok çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Sezgisel düşünmenin Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanılmasına uygun yöntem ve tekniklerden kimileri; beyin fırtınası, proje çalışması, oyunlaştırma, örnek olay incelemesi, problem çözme, öğrenme merkezleri, çoklu zeka ve işbirliğine dayalı öğretimdir.

Yetenekli, becerikli ve bilgili bir öğretmenin derslerinde kullanabileceği çok sayıda öğretim yöntem ve tekniği vardır. Belirli bir öğretim durumu için en etkili yöntem neyse seçilir ve yalnızca tek yöntem izlenmez. Belirli bir durum için uygun olabilen bir yöntem, başka bir öğrenme durumu için uygun olmayabilir (Sözer, 1998b). Konuların özelliklerine göre sezgilere öncelikle hangi aşamalarda başvurulacağı ve hangi yöntemlerle öğrencilerin uyarılacağı önceden saptanmalıdır. Yöntem ve tekniklerin seçiminde sezgisel düşünmeyi öğretimde kullanma ilkeleri dikkate alınmalıdır.

Öğretmen tarafından sezgilerin öğrenmede kullanımına yardımcı olarak seçilecek öğretim stratejileri, yöntem ve tekniklerinin başarılı olabilmeleri için, yıllık ve günlük planlarda belirlenen amaçlara uygun olmaları gerekir. Amaçların gerçekleştirilebilmesi için bilgi düzeyinde farklı bir yöntem ve teknik, kavrama ve uygulama düzeyinde farklı bir yöntem ve teknik kullanılması gerekebilir. Sezgisel düşünmeyi

Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanmak isteyen bütün öğretmenlerin planlarını yaparken belirtke tabloları oluşturmalarında yarar vardır. Ancak, sezgilerin kullanımı sırasında bu planın dışına çıkılma olasılığı da göz ardı edilmemelidir. Özellikle sezgileri güçlü öğretmenlerin plandan dışarı çıkması kaçınılmazdır. Bu nedenle yapılan planlar, esnek olmalıdır. Belirtke tabloları, hangi amaca uygun olarak, hangi konuda sezgisel düşünmenin öğrenmede kullanılacağını ve bunu yaparken hangi strateji, yöntem ve tekniklerden yararlanılacağını ortaya koyar. Böylece, öğretmene önemli ipuçları vermiş olur (Demirel, 1999).

Yöntem ve tekniklerin sezgileri kullanmada başarılı olabilmesi için kimi araç ve gereçlerle desteklenmesi gerekir. Sosyal Bilgiler dersinin bir olumlu yanı da bol araç gereç kullanımına uygun olmasıdır. Araç ve gereçlerle çevre uyaranlarının artması, sezgilerin ortaya çıkması için önemli fırsatlar yaratmaktadır. Teknolojinin hızlı gelişimine koşut olarak özellikle bilgisayarla birlikte bir çok araç derslerde kullanılabilir duruma gelmiştir. Gerçekten de bilgisayar, günümüz öğrencilerinin sezgileri ve hayal gücünü gerçeğe dönüştürebilecekleri olağanüstü bir araç olma özelliği taşımaktadır. Bilgisayarların evlere de hızla yayılması, sezgisel düşünmenin öğrenmede kullanılması için fırsatları artırmış gözükmektedir. Ancak, okulların ve öğretmenlerin de bu fırsatı iyi bir biçimde değerlendirmeye hazırlanmaları gerekmektedir.

SONUÇ

Son yıllarda dünyada ve Türkiye’de yaşanan sorunlar karşısında eğitimin bir çözüm kurumu olarak ortaya konulduğu görülmektedir. Bu durumda eğitim sisteminin tüm basamaklarından dünya ve ülke sorunlarının çözümünde etkili bir biçimde yararlanılma çabasında olunmalıdır. İlköğretimin insanın geleceğini etkilemek bakımından diğer eğitim basamakları kadar önemli olduğu düşünüldüğünde, bu aşamaya önem veren ülkelerin geleceğe daha güvenle bakabilecekleri sonucuna ulaşabilecektir. İlköğretimin bu derece önemli olması, içerdiği programların da önemini artırmaktadır. Bu programlardan biri de Sosyal Bilgilerdir. Mihver olması nedeniyle öteki dersleri etkileme gücü, Sosyal Bilgiler dersinin önemini daha da artırmaktadır. O halde, Sosyal Bilgiler dersinin öğretiminde daha özenli davranılması gerekmektedir.

Sosyal Bilgiler derslerinin etkililiğinin artırılmasında alternatif yaklaşım, yöntem ve tekniklerin de kullanılması gerekmektedir. Sezgisel düşünme yaklaşımı, günümüzde destek gören alternatif bir yaklaşım olarak Sosyal Bilgiler dersinde başarıyı artırmaya adaydır. Sezgisel düşünme yaklaşımının kullanıldığı Sosyal Bilgiler derslerinde verimin artması, öğrenmenin kalıcılığının sağlanmış olması gibi varsayımlar göz ardı edilemeyecek derecede önemlidir. Ayrıca, bu tip dersler yoluyla sezgiler geliştirilebilecek ve öğrencilerin diğer alanlarda da sezgilerini kullanmalarına fırsat verilebilecektir. Öğrencilerin sezgilerinden yararlanarak eleştirel düşünme becerileri ve yaratıcılıkları geliştirilebilecek, buluşçu bir yapıya bürünmeleri sağlanabilecektir. Bu

yolla onlarda, bilimselliğe yaklaşma gerçekleşebilecek ve bilim insanlığı ruhu gelişebilecektir.

Sosyal Bilgiler öğretimine birçok katkı getirmesi beklenen sezgisel düşünmenin bu dersin öğretiminde kullanımının sağlanması için bir dizi öneriler getirilebilir. Bunlardan bir kısmı; Sosyal Bilgiler öğretmeni adaylarına mesleki derslerde sezgisel düşünmenin kullanımına ilişkin kimi bilgi, beceri ve davranışların kazandırılması, Sosyal Bilgiler öğretmenlerine ilgili konuda hizmet içi eğitim verilmesi, internet gibi çağdaş araçlarla öğretmenlere sürekli olarak kılavuzluk edilmesi, öğrencilerin öğretmenlerini model almaları düşüncesinden hareketle Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sezgilerini sık sık işe koşması, Sosyal Bilgiler öğretiminde sezgisel düşünmenin kullanımına ilişkin araştırmalar yapılması biçiminde sıralanabilir.

KAYNAKLAR

- Aral, N. Baran, G., Bulut, Ş. ve Çimen. S. (2000). *Çocuk gelişimi*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Charles, C. M. (2000). *Piaget ilkeleri*. G. Ülgen (çev). 3.Baskı. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (1999). *Plandan değerlendirmeye öğretme sanatı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Erden, M. (1996) *Sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Güven, Y. (2000). *Erken çocuklukta ev ve okul ortamında sezgisel düşünme ve matematik*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Medawar, P.B. (1997). *Genç bilimadamına öğütler*. 11.Basım. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Özdemir, M. Sönmez, S. (2000). *Öğretmen el kitabı*. 2.Baskı. Ankara: Pegem Yayınları.
- Paykoç, F. (1991). *Tarih öğretimi*. B. Özer (ed). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Saban, A. (2000). *Öğrenme öğretme süreci: Yeni teori ve yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Yayınları.
- San, İ. (1990). Resim-İş Öğretiminde Yaratıcılık. *Orta öğretim kurumlarında resim-iş öğretimi ve sorunları*. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, 145-176.
- Senemoğlu, Nuray. (1997). *Gelişim öğrenme ve öğretim*. Ankara: Ertem Matbaacılık.
- Sönmez, Veysel. (1999). *Sosyal bilgiler öğretimi ve öğretmen kılavuzu*, İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- Sözer, E. (1998a). *Kuramdan uygulamaya sosyal bilimlerin öğretimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Sözer, E. (1998b). Sosyal Bilimler Kapsamında Sosyal Bilgilerin Yeri. G. Can (ed). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları. 1-13.
- Sungur, N. (1997). *Yaratıcı düşünce*. 2.Baskı. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Şahin, F. (2000). *Okulöncesinde fen bilgisi öğretimi ve aktivite örnekleri*. İstanbul: Ya-pa Yayınları.
- Varış, F. ve diğerleri. (1991). *Eğitim bilimine giriş*. F. Varış (ed). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.